

ZÉTÉNYI Zsolt *

Népbírói joggal a csendőrök ellen, avagy csendőrök a népbírói jog tükrében.

(Peoples court law against gendarmes, or gendarmes in the light of people's court law.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség (1881-1945) a polgári magyar állam kontinentális rendvédelmi modelljének a legkiválóbb eredményeket létrehozó katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestülete volt, amelynek a hatásköre a városok kivételével az ország teljes területére, a lakosság döntő többségére kiterjedt. A II. világháború után a szovjet megszállás alá került Magyarországon a Kommunisták Magyarországi Pártja által vezetett Baloldali Blokk — az úgynevezett „szalámi taktika” részeként — a magyar nemzeti szervezetek közül elsőként fordult a magyar csendőrség ellen, mint amagyar állam legütőképesebb fegyveres szervezete ellen. A testület megsemmisítésének és a személyi állomány háttérbe szorításának — a magyar társadalom más jobboldali beállítottságú rétegeivel közösen — volt az egyik eszköze az úgynevezett népbíróióságok létrehozása és működtetése 1945 és 1950 között. Ezen működésnek a magyar jogban máig ható negatív hatásai érzékelhetők.

Kulcsszavak:

Magyar Királyi Csendőrség ; népbíróióság ; népbíróióság jog ;
nullum crimen sine lege, nulle poena sine lege

Abstract

The Hungarian Royal Gendarmerie (1881-1945) was the militarily organized armed public security guard body of the continental law enforcement model of the bourgeois Hungarian state, which had the best results. Its competence extended to the entire territory of the country to the vast majority of the population, with the exception of cities. Hungary came under soviet occupation after the World War II. The Left Bloc, led by the Communist Party of Hungary as part of the so-called “salami tactics” became the first Hungarian national organization to turn against the Hungarian gendarmerie as the most powerful armed organization of the Hungarian state. One of the means of destroying the body and pushing the personnel into the background - together with other right-wing strata of Hungarian society - was the establishment and operation of the so-called people's courts between 1945 and 1950. The negative effects of this operation, which still exist in Hungarian law, can be perceived nowadays.

Keywords:

Hungarian Royal Gendarmerie ; people's court ; law of people's court ;
nullum crimen sine lege, nulle poena sine lege

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)

<https://orcid.org/0000-0002-5522-1375>

Institutional attachements

= Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society*

of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: zezso@t-online.hu

DOI : [10.31626/HU-EISSN2530094X.VIITOM.297-344.p](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.VIITOM.297-344.p)

A csendőrügyekben leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi rendelkezés 1945-től napjainkig a népbírósi rendelet volt. A Magyar Királyi Csendőrség volt tagjai elleni eljárás alapját a népbíráskodásról szóló jogszabályban rögzítettek képezték.¹ Ennek értelmében 1945-től 2011-ig a gyakorlatban alkalmazott, valamint napjainkig elméletileg alkalmazható, jelenleg is hatályban lévő büntető tényállás képezte az eljárások lefolytatásának az alapját. Jelen tanulmány ezen jogszabály keletkezési körülményeivel, tartalmával, alkalmazásával, a törvénytelen módon való alkalmazása által okozott sérelmek orvoslásának lehetőségeivel kapcsolatos néhány kérdéssel foglalkozik a terjedelem szabta keretek között.

Amikor a Budapesti Katonai Bíróság bűnösnek mondta ki KRISTÓF László volt csendőr nyomozó törzsőrmestert emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett / háborús bűntettben, és ezért halálbüntetésre, mint főbüntetésre, valamint teljes vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre ítélte 1959. IX. 12-én, a csendőrökkel szemben leggyakrabban alkalmazott népbírósi jog rendelkezésére² alapította törvénsértő ítéletét. Ismerjük meg a jognak ezen ma is hatályos jogtörténeti jelentőségű szeletét keletkezésétől napjainkig.

A magyar társadalom ellen 1944 óta tartó kommunista önkényuralmi bűncselekménytömeg alapjául szolgáló törvényi tényállásokat (amely jogforrások döntő többsége — kivéve a népbírósi jogot — 1989-től 2000-ig meghozott semmisségi törvényekben nyert meghatározást, pontos hivatkozást) azóta hatályon kívül helyezték az újabb büntető törvények. Hatályban tartották azonban a népbírósi jogszabály vonatkozó törvényhe-lyében és egy kapcsolódó jellegű másokban rögzített, tilalmazott magatartást, mindkettő máig hatályos része büntetőjo-gunknak. Az emberek törvénytelen kivégzését és megkínzását tilalmazó büntető törvényi rendelkezés az állami bűnözés — a politika kriminalizációjaként minősíthető jogalkalmazási terrorcselekmények — eszközévé vált emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának, törvénsértő hatósági ténykedés „jogalkalmazás” által. Ez akkor is igaz ha tudjuk, hogy számos valóban súlyos bűncselekményt elkövető személlyel szemben is e törvényhely alapján jártak el, ám az eljárások súlyos

hibái és utólag sokszor felderíthetetlen jogsértései — különösen az eljárás nehezebben feltárható nyomozati szakasza, ám nemcsak ez — sok esetben megállapíthatatlanná teszi, hogy története valójában bűncselekmény, ami miatt törvényes felelősségre vonásnak volt, lett volna helye.

A népbírószági jog keletkezése

A háborús bűnösök felelősségre vonásáról már a II. világháború ideje alatt több nemzetközi megállapodás, deklaráció született. Így a Szövetségi Nyilatkozat Londonban 1942. I. 13-án, a moszkvai deklaráció 1943. X. 30-án. Kiemelkedő fontosságú a Londonban 1945. VIII. 8-án aláírt egyezmény „*A tengely európai háborús főbűnösöknek üldözése és megbüntetése*” tárgyában. A megállapodások közös elve, hogy minden háborús bűnöst abban az országban vonjanak felelősségre, amelyben cselekményeit elkövette, és a felelősségre vonás az illető ország törvényei szerint történjék. Azoknak a háborús főbűnösöknek, akiknek cselekményeit nem lehet földrajzi helyhez rögzíteni — mert bűnös magatartásuk több országra is kihatott —, nemzetközi katonai bíróság előtt kell felelniük. A londoni egyezményrel egyidejűleg elfogadták a felállítandó nemzetközi büntetőbíróság szabályzatát, alapokmányát is.

A szövetséges hatalmak és Magyarország között 1945. I. 20-án, Moszkvában jött létre a fegyverszüneti egyezmény. Az egyezményt — 1945. I. 20-ai visszamenőleges hatállyal — hirdette ki az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés pedig 1945. IX. 13-án fogadta el a jogszabályt. A vizsgált téma szempontjából különösen fontos a fegyverszüneti egyezmény 14. pontjának rendelkezése „*Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítékezésben e személyek felett*”.³

A fegyverszüneti egyezmény aláírása után az Ideiglenes Nemzeti Kormány — az Ideiglenes Nemzetgyűléstől kapott felhatalmazás alapján — 1945. I. 25-én kibocsátotta a népbíráskodásról szóló rendeletét, amely 1945. II. 5-én lépett hatályba.⁴ Ezt módosította és egészítette ki az 1945. IV. 27-én elfogadott, és 1945. V. 1-jétől hatályos miniszterelnöki rendelet.⁵ A ren-

deleket két másikkal együtt 1945. IX. 16-án törvényerőre emelték.⁶ A törvény kodifikációs technikája szerint az alaprendeletet nem foglalta egységes szerkezetbe az utóbbi módosításokkal és kiegészítésekkel, hanem a törvényerőre emelés külön-külön, a törvény I-IV. mellékleteiként történt.⁷ A népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1947. évi törvény⁸ több helyen megváltoztatta az 1945. évi szabályozás rendelkezéseit. E törvény érintette a büntetéseket és kiegészítette a háborús bűntettek tényállásait is.⁹

Az alkotmánybíróság 1994-ben megállapította, hogy az 1989. X. 23-án hatályba lépett törvény¹⁰ alapelveibe ütközött a népbírási jog minden felsorolt — később ismertető — szabálya, amely szerint senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény. Az alkotmánybíróság ezért megsemmisítette a népbírási joganyag kilenczeted részét, kivéve az említett törvényhelyeket, amelyek a jelen hatályos Büntető Törvénykönyv által – mint egyéb háborús bűntett — kötelezően alkalmazandóak.¹¹

A népbíráóságok működésének megszűnését követően 1950. IV. 1-én a népbírási anyagi büntetőjog sajátos — az általános és a különös rész szerint elkülönült, illetve párhuzamos — szerkezetben élt tovább 1962-ig, s napjainkig a hatályos két törvényhelyben.

Hogyan született az alaprendelet?

A háborús bűnösök megbüntetését kötelezően írta elő a magyar fegyverszüneti egyezmény és a békeszerződés. Akkor hatályos kötelező nemzetközi jog nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra, amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladását vagy megsértését eredményezte volna, ám a magyar állam mégis létrehozott ilyen jogot.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenben sebtében megalakított Igazságügy-minisztériumának élére a Szociáldemokrata Párt állított VALENTINY Ákos szegedi ügyvéd személyében igazságügy minisztert.

A miniszter a jogszabály előkészítésével RÉCZEI László miniszteri osztálytanácsost és BALOGH Győző berendelt bírót bízta meg. A Magyar Kommunista Párt az akkor harmincéves KOVÁCS Kálmánt jelölte a jogszabályt előkészítő munkacsoportba, aki az Igazságügy-minisztériumba államtitkári kinevezést kapott. Az ő feladata volt, hogy a kodifikációban való részvételen túlmenően megszervezze a népbíróvási jogok és felügyeletet gyakoroljon működésük fölött. Az Igazságügy-minisztérium szervezése 1944. XII. 23-án kezdődött. „A csekély létszámú apparátus többnyire haladó szellemű jogászokból szerveződött, akiknek azonban kodifikációs tapasztalatuk nem volt. Tanulták azonban, és kezükben volt az 1878. évi V. törvénycikk, a hatályos Büntető Törvénykönyv, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a hatályos Büntető Perrendtartás, az 1930. évi II. törvénycikk, a hatályos Katonai Büntető Törvénykönyv és Horthy-rezsim számos jogalkotása. Az új igények támasztotta követelésekre ezekből az építőkövekből kellett kialakítaniuk a népbíróvási jogot. Alig ismerték a magyar múlt haladó hagyományait, és külföldi példákra sem támaszkodhattak még.” írta LUKÁCS Tibor 1979-ben.¹²

A munkában résztvett dr. TÍMÁR István is, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) későbbi főjogásza, számos koholt per (például a Magyar Közösség tagjai ellen folyt törvénytörő eljárások egyik irányítója, szervezője, 1947-1948-ban helyettese EISENBERGER Benjáminnak [PÉTER Gábor], aki akkor a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Főosztálya (ÁVO) vezetője volt. A politikai rendőrség egyik főtisztjeként és a vizsgálati főosztály vezetőjeként, ő hallgatta ki SZÁLASI Ferencet és a főbb háborús bűnösöket. Mind RÉCZEI László, mind pedig TÍMÁR István zsidó származása miatt kárvallottja volt az előző rendszernek. Mindketten tehetséges emberek voltak, a büntetőjoghoz eredendően nem értettek, ebbéli tudásuk 1945-ben kezdett csiszolódni. Alig egy hónapjuk volt a népbíróvási rendelet 1945. II. 5-ei magyar közlönybeli kihirdetéséhez kész szöveg elkészítésére.

A népbíróági jog hatályban lévő rendelkezései

A népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeleteket 1945-ben külön jogszabályban emelték törvényerőre.¹³ A népbíráskodásról és annak módosításáról szóló rendeletek szabályozták a háborús bűnös meghatározását. *„Aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábizott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának,*”¹⁴

A népbíráskodásról szóló rendelet módosított és kiegészített része szerint háborús bűnös az is: *„Aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott.*”¹⁵

Az 1993. V. 15-től hatályos módosításokra is figyelemmel a népbíráskodásról szóló rendeletben háborús bűnökként felsorolt bűncselekményre főbüntetésként lehetett alkalmazni:

- a) életfogytig tartó szabadságvesztést vagy
- b) tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést.

A népbíráskodásról szóló rendelet hatályban tartott vonatkozó része szerint főbüntetésként lehetett alkalmazni továbbá:

- a) életfogytig tartó szabadságvesztést vagy,
- b) öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést.

A Büntető Törvénykönyvben rögzítettek szerint a népbíráskodásról szóló jogszabályban foglalt büntetési tételek jelenleg is hatályban vannak.¹⁶

Ez a jogi helyzet az alkotmánybíróság 1994-ben meghozott határozatával következett be. A határozatban „ . . . az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet (a továbbiakban: Nbr.) 11. §-ának 1-4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3-7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisíti.”¹⁷

Az alkotmánybíróság ezen állásfoglalásával az elévülés lehetőségét is kizárta. „Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 33. § (2) bekezdés a) pontja az Nbr. 11. § 5. pontjában és 13. § 2. pontjában meghatározott háborús bűntettek vonatkoztatható.”¹⁸

Az alkotmánybíróság egyben elrendelte a már lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, ha az elítélt még nem mentesült a joghátrányok alól. „Az Alkotmánybíróság elrendeli az alkotmányellenes törvényi rendelkezések alapján, jogerős határozattal 1989. október 23-a után lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.”¹⁹

Vizsgálódásunk elsődlegesen és mindenekelőtt a népbíráskodásról szóló jogszabály a háborús bűnösség definíciójára irányul. Mindazonáltal nem ragadhatjuk ki összefüggéseiből ezt a törvényhelyet, mivel szövege érthetővé teszi a népbíróvási jog történeti helyzetének megítélését, annak jogi megközelítését. Így értelmezhető jobban a jogszabályrészlet jelentősége és szerepe.

A kiegészített és módosított jogszabály alapján háborús bűnös az:

„1. aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történő belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna,

2. aki, mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta,

3. aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett,

4. aki vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés vagy megbízatás alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezető állást vállalt (vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadsereg-parancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni.),

5. aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábizott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának,

6. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján huzamosabb időn át olyan állandó jellegű és folyamatos tevékenységet fejtett ki, amely alkalmas volt arra, hogy az ország háborúba lépése, illetőleg a háború fokozottabb mértékben való folytatása érdekében a közfelfogást jelentős mértékben befolyásolja és az országra káros irányba terelje.

Ehhez kapcsolódik a 13.§, amelynek 2. pontja hatályban maradt az AB döntés folytán.”²⁰

Az elkövetési magatartásokról megállapítható, hogy azok kifejezetten a II. világháborúhoz kapcsolódnak, a tényállások jelenleg elkövethető magatartásokat nem tartalmaznak.

Az 1994-es alkotmánybírósági határozatból következő tények és következtetések

Megállapítható tény az alkotmánybíróság határozatának rendelkező része alapján:

1. A népbírósági rendelet felsorolt pontjai az 1989. X. 23-ai alkotmánymódosítás szerint alkotmányellenesek.

2. Ezen alkotmányellenesség a határozat meghozatalától a jövőben veendő figyelembe és nem érinti a bekövetkezett elítéléseket és jogkövetkezményeket, kivéve ha az eljárás még nem

fejeződött be, mely utóbbi helyzet 70 évvel ezelőtti ügyekről lévén szó nem látszik jelentősnek és érdemlegesnek.

3. A történeti időben volt elítélésekhez fűződő következmények semmilyen tekintetben nem változnak, az 1989-es alkotmányos helyzet tükrében alkotmányosértő törvény alapján volt elítélések továbbra is törvényesnek és érinthetetlenek tekintendők.

A megállapítás jelentőségét és súlyát megadja az a körülmény, hogy a népbíráskodásról szóló jogszabály különös részében a háborús bűnösségről szóló rész pontjai alapján is miniszterelnököket és minisztereket és másokat ítélték el, fosztottak meg szabadságuktól és életüktől halálbüntetés végrehajtásával.²¹

Ugyanakkor válasz nélkül maradt az a kérdés, hogy a ma idejében 1945-1950-ben és később 1989 előtt, elfogulatlan vizsgálódó által, s a jelenkor számos ténnyel és tanulással gazdagabb elemzője szerint is milyen értékelést érdemel a népbíróvási jog és különösen ennek most is hatályban lévő, a csendőrökkel szemben leggyakrabban alkalmazott pontja²² az adott kor polgári, történeti alkotmányosságának tükrében is. A jogról, s nem az ügyekről beszélünk, mert a népbíróvási ügyiratok és háttérük intézményes, testületi munkát igénylő feldolgozása a mai napig várat magára.

Az idézett határozatból több következtetés adódik a csendőrök tevékenységének büntetőjogi megméretésére használt népbíróvási jog tekintetében. Az egyik az, hogy a népbíróvási jog komoly fogyatékoságokban szenvedett keletkezésétől fogva. Már ebben az időben is jól ismert büntetőjogi elveket sértettek meg politikai és erkölcsi megfontolások alapján. Ezen komoly fogyatékoságok, a joggyakorlatra közvetlenül ható jogelvi sérelmek következményeit az alkotmánybíróvási még a törvény által lehetővé tett szűk körben sem állapította meg, hiszen az alkotmánybíróvási által konstruált azon feltétel, hogy kizárólag az 1989. X. 23-án, azaz a népbíróvási jog létrehozása után több, mint negyven évvel még be nem fejezett ügyek felülvizsgálata lehetséges, szinte teljesen elméletivé tette ezt a határozmányt.

A hatályos rendelkezés értékelése.

Aggályosnak tekinthető a vonatkozó joganyagban, hogy a háborús és népellenes bűncselekményekről szóló törvény — azaz az általa kihirdetett rendeletek — tartalma két tekintetben is különleges és problematikus. Egyrészt visszaható hatállyal ruházta fel magát, és a visszaható hatály kezdeti időpontját sem határozta meg. Így lehetővé vált azok megbüntetése is, akik részt vettek az 1919-es tanácsköztársaság utáni felelősségrevonásokban, a baloldali szervezetek és a zsidó lakosság üldözésében. A másik érdekessége, hogy a hatálya alá eső bűncselekmények egy része, a háborús bűntettek büntethe-tősége — évtizedes változások és az elévülés átmeneti beállta után — nem évül el. A törvény rendelkezései alapján folytatták le az eljárásokat a háború után felállított népbíróságok és ítétek halálra három magyar miniszterelnököt — IMRÉDY BÉLÁT, BÁRDOSSY LÁSZLÓT, SZTÓJAY DÖMÉT —, valamint SZÁLASI FERENCET és másokat, köztük 33 csendőrt is.

A háborús bűnösök megbüntetését előíró magyar fegyverszüneti egyezmény és a békeszerződés, továbbá az akkor hatályos nemzetközi jog nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladására vagy megsértésére irányult volna. Ezen jogi környezet Magyarországot nem jogalkotásra, hanem felelősségre vonásra kötelezte, ám a magyar állam mégis létrehozott ilyen jogot.

Már a népbíráskodásról szóló jogszabály előkészítése folyamán, majd megszületését követően szakmai körökben vita folyt. Megalapozott kétely merült fel abban a tekintetben, hogy a háborús bűnösök felelősségre vonásának kötelezettsége igényli-e a nullum crimen, nulla poena sine lege elvének feladását, a visszaható hatályú jogalkotást és jogalkalmazást. Vagy pedig ezzel szemben a hatályos büntetőjogi szabályok, illetve a miniszterek felelősségét meghatározó és felelősségre vonását lehetővé tevő jogszabályok — a független, felelős magyar mi-

nisztérium alakításáról szóló 1848. évi és a miniszterek felelőségre vonása esetében követendő eljárásnak ideiglenes szabályozásáról szóló 1920. évi törvénycikk — rendelkezései megfelelő alapot szolgáltatottak volna az ítélekezéshez.²³

A nullum crimen, nulla poena sine lege elvének figyelmen kívül hagyását illető kételyekre határozott igennel, a miniszteri felelősségrevonás tekintetben a korszakban hatályos törvények alkalmazhatósága tekintetében pedig határozott nemmel kell válaszolnunk.

A népbíráskodásról szóló jogszabály formailag már nem hatályos, tartalmilag azonban — mint a háborús bűntettek elkövetési magatartásainak szükségképpen velejárója és feltétele — még alkalmazható. Ennek értelmében a népbíróvási jog, majd ebből következően a hatályos Büntető Törvénykönyv vonatkozó törvényhelye²⁴ büntetni rendel olyan magatartást, amely „ . . . a rendelet életbeléptekor már befejeztetett s a cselekmény befejeztének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján az büntethető nem volt ”²⁵

A népbíráskodásról szóló 1945. évi módosított rendelete szerint „Az 1919. évben és azt követően elkövetett azoknak a politikai bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek emberélet esett áldozatul, úgyszintén a sajtó útján elkövetett azoknak a bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek tényálladékat a jelen rendelet határozza meg, - és amelyek üldözhetését az uralmon volt hatalom megakadályozta, az 1944. évi december hó 21. napján veszi kezdetét. ”²⁶ Ez is a nullum crimen elvet sértette annyiban, hogy új, a rendelet hatálybalépése előtt nem létezett büntető tényállások elévüléséről rendelkezett.

A teljes joganyag már ezáltal alkotmányosértő volt, mert az előbb említett „nullum crimen”-elveket deklarálta és nyíltan megsértette, ezzel az akkor hatályos CSEMEGI-kódexben rögzített „nullum crimen”-elvet is áthágta, amely szerint:

„Bűntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. Bűntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint a melyet arra, elkövetése előtt, a törvény megállapított. ”²⁷

A jogalkotás és jogalkalmazás megsértette a büntetőtörvénykönyv ezen szabályát mert az elkövetéskor törvényben

nem tilalmazott magatartásokra az elkövetésekor nem ismert büntetési tételek alkalmazását írta elő és alkalmazta. Ez önmagában alkotmány sértővé tette a népbírói jogot nem csupán az 1989. évi liberális alkotmány módosítás, hanem a történeti alkotmány szerint is.

A jogi alapelv megsértését nyíltan vállaló törvényalkotás mentségeként említi meg, hogy az emberi élet kioltását és a testi sértést, kínzás jellegű cselekményeket a korábbi büntető törvények is tilalmazták. Ám a népbíráskodásról szóló jogszabály vonatkozó tényállása nem azonos a korábbiakkal, mert szélesebb körű, bizonytalan tartalmú cselekmények miatt tette lehetővé a felelősségre vonást, továbbá a fenyegető büntetés is súlyosabb, mint a korábban tilalmazott hasonló cselekményekre megállapított büntetés. Így ezen cselekményekre 1990-ig főbüntetésként halálbüntetést vagy életfogytig tartó, továbbá tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést lehetett kiszabni.

Ehhez képest ölési cselekmény esetén enyhébb szankcióval élt az 1930. évi katonai büntető törvénykönyv, amely egy évtől öt évig terjedő, súlyos esetben öt évtől tíz évig terjedhető börtönnel büntetette azt a katonai egyént, aki a fegyverét letevőt vagy védképtelent és magát kegyelemre megadó ellenfelet megölte vagy megsebesítette. Ugyanígy büntetendő volt az a katonai egyén, aki a holt ellenséget megcsonkította.²⁸

Halálbüntetés csak a legsúlyosabb élet elleni cselekmény esetén volt alkalmazható. „*A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntetettét követi el, és halállal büntetendő. . . . A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntetettét követi el, és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*”²⁹

A CSEMEGI-kódex fogalomkészletében ismeretlen a testi sértésre vagy súlyos lelki sérelem okozására — ami ismeretlen a Btk-ban — halálbüntetés vagy életfogytig tartó büntetés kiszabása.

Súlyos testi sértés miatt a büntető törvénykönyv legsúlyosabb kiszabható büntetése nem halál vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, hanem három év börtön volt súlyos egészség-

romlás okozása esetén, ami talán megfeleltethető a népbíráskodásról szóló jogszabályban a megkínzás meg nem határozott, halállal is büntethető fogalmának.³⁰

Öt évig terjedhető börtönnel volt büntethető a testi sértés, ha annak következtében a sérült, testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetőségét elvesztette. Ugyanezen büntetés volt kiszabható, ha e tagok, érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná vált, továbbá ha a sérült megnyomorodott, vagy elméje megzavarodott. Ezen büntetési tételt alkalmazhatták még abban az esetben is, ha a sértett előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép, vagy hosszú időre képtelenné vált, illetve feltűnően eltorzított. Ha pedig e sértések valamelyike felmenő ágbeli rokonon követett el, akkor büntetése öt évig terjedhető fegyház lehetett.³¹

Hasonló feltűnő aránytalanság tapasztalható a népbíráskodásról szóló jogszabály azon részében mely háborús bűnösnek tekintette azokat is, akik valamely katonai alakulatnak személy, vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtottak.³²

Mindebből az következik, hogy a népbírósi törvény által törvényerőre emelt joganyag súlyosan alkotmányosértő, visszaható hatályú volt mind a büntetendő cselekmények szélesebb köre és tartalma, mind a kiszabható súlyosabb büntetések tekintetében.

A régi közjog a nullum crimen elvéről és a visszaható erőről

Azt írja a két világháború közötti kor egyik legelfogadottabb büntetőjogásza, hogy „. . . végső konklúzióm: hogy a büntető-törvény abban a rendelkezésében, melynél fogva valamely eddig a büntetendők közé nem tartozott cselekményt a bűncselekmények sorába iktat, úgy a logikai, mint a jogi alapelvek világában, de gyakorlati s alkotmányjogi tekinteteből is visszahatólag nem érvényesülhet, mert lehetetlen sarkaiból kiforgatni azt az axiómát, melyet a régi egyházatyák nyomán Bacon úgy formulázott, hogy : »Moneat lex priusquam feriat«.³³

DOLESCHALL Alfréd és VÁMBÉRY Rusztem neves büntetőjogászok is hivatkoztak a nullum crimen elv alkotmányos jelentőségére. DOLESCHALL Alfréd a nullum crimen sine lege elvnek alkotmányjogi jelentőséget tulajdonított, melynek „ . . . elismerése nélkül nemcsak a vádlottak helyzetetnek jogbizonytalanságba, hanem az uralkodó jogba vetett bizalom általánoságban megrendül, a mikor mindenkinek feje fölött Damokles kardjaként fenyeget a veszély hogy büntetőjogilag közömbös magatartása utóbb büntetőjogilag; minősíteni fog. ”³⁴

Túlzás nélkül állítható, hogy a nullum crimen elismert elve része volt a II. világháború előtti polgári korszak alkotmányos gondolkodásának és joggyakorlatának, bár — nem ebben a tekintetben — elismerték a törvény esetenként visszaható erejét. Mivel a büntetőjogi felelősség szorosan összefügg a személy — a bűnelkövető és a sértett — méltóságával, életével és hozzá kapcsolódó alapvető jogokkal, az erre vonatkozó büntetőjogi szabály és elv a történeti alkotmány idején alkotmányos elvnek tekinthető, mert ebben a korban nem különböztették meg tételesen az alkotmányerejű elveket más elvektől és a jogalkotásban sem volt különbség a törvények között. „Általános alapelvként állíthatjuk fel, hogy a jogszabályoknak, nincsen visszaható ereje.”³⁵

Azok a törvényhelyek, amelyek az alkotmánybíróság megítélése szerint 1989. X. 23-án az akkor hatályba lépett a nullum crimen tilalmát tartalmazó alkotmányt módosító törvénybe ütköztek — ezek voltak a népbírói jog négyötöd részét kitevő 1994-ben megsemmisített tényállások — alkotmányvétsők voltak 1945-től 1949-ig. 1949-től ugyanis a magyar jogrendszer a teljes legitimitásvesztés és alkotmányon kívüliség, az önkényuralom állapotába került és maradt 1989-ig. Az alkotmányjog és a büntetőjog művelői által alapelvként ismert és elismert nullum crimen elv legkésőbb a CSEMEGI-kódex hatályba lépésével, 1880-tól — jogirodalmilag korábban — az alkotmányosság, a történeti alkotmány alapelve és követelménye volt. Ebből fakadóan alkotmányvétső volt az ezen elvet súlyosan, nyíltan sértő jogalkotás, s az ezen alapuló jogalkalmazás.

A népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösökről szóló részének tartalmáról

A népbíráskodásról szóló jogszabály tartalmilag szétfolyó kerettényállást fogalmazott meg, amely az emberölés büntettének különböző alakzataitól a testi sértésig és a lelki-pszicho-lógiai sanyargatásig a legkülönbözőbb, korábbi büntető törvényekben nem megtalálható, a korábbi büntetőtörvények fogalomkészletét nem alkalmazó módon az élet és testi épség, lelki egészség megsértésére alkalmas lehetséges magatartásokat rendelte büntetni szélesebb körben és súlyosabban, mint a korábbi törvény. Ennek megfelelően a jogbizonytalanság irányába nagy teret engedett a bírói megítélésnek, ami — figyelembe véve, hogy 24 népbírói bíróság működött — elképzelhetetlen értelmezési zavarokhoz vezethetett. Dr BOJTA Béla magyarázata szerint „ . . . vizsgálendő a célzat mert feltétlenül tényállási eleme a 11.§-ban körülírt bűncselekményeknek, hogy azokat a háborús célkitűzések érdekében vagy azzal kapcsolatban kövessék el.” . . . „amikor a tettes a sértett testét oly súlyosan bántalmazta vagy őt oly lelki gyötrelmek teszi ki, hogy ez a sértett testi épségét tartósan és komolyan veszélyezteti vagy lelki egyensúlyát alaposan feldúlja és mindkét esetben olyan hatású hogy a sértett emlékezetében tartósan rendkívül terhes élményként marad vissza.”³⁶ A meghatározás a kegyetlenkedés fogalmát is fedi.

Ettől eltekintve a magyar történeti közjogi hagyomány és joggyakorlat a törvények uralmára épül és az újkorban nem ismeri el a bíró alkotta jogot elsődleges jogforrásként. Az eljárások laikus elemre építése, s a jogorvoslati lehetőség kizárása a legsúlyosabb ügyekben is, lehetetlenné tette volna az egységes joggyakorlat kialakulását.

A jogbizonytalanságot növelte az eljárásjogi szigorúság, amely halálbüntetés kiszabása esetén is a jogorvoslati jogot kizárta, ez békés körülmények között sommás ügyintézés, a bírói tévedés következményeinek elháríthatatlanságát jelentette. „Az elítélt abban az esetben, ha a 11. § 1-6. pontja alá eső cselekmények valamelyikében mondták ki bűnösnek, a népbírói ítélete ellen egyáltalán nem, egyéb esetekben pedig csak a halált vagy az öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetést kimondó

*ítélet ellen élhet fellebbezéssel. . . . A védő egyébként ugyanolyan korlátok között élhet fellebbezéssel, mint az elítélt. . . . Ha a jelen § a halálbüntetést kimondó ítélet ellen a fellebbezést kizárja és a népbíróság a Bp. 497. §-ának megfelelő eljárásban akként határozott, hogy az elítélt kegyelemre nem méltó, a halálbüntetést ettől számított két órán belül végre kell hajtani.*³⁷ Ez a rendelkezés 1945. V. 1-től 1947. XII. 31-ig volt hatályban.

Miért van mégis hatályban a népbíráskodásról szóló jogszabálynak a csendőrséget legjobban súlytó része?

Az alkotmánybíróság nézete szerint a népbíráskodásról szóló jogszabályban meghatározott háborús bűntettek közül csupán a különös rész háborús bűnösökről szóló paragrafusaiiban meghatározott magatartások tartoznak a nemzetközi bűncselekmények közé.³⁸ Ebben a körben nemzetközi jogilag elfogadható a büntethetőség elévülésének kizárása és a nullum crimen elvének áthágása. Ezért az 1989. évi alkotmányszöveg szerint csupán ezen büntető tényállások alkotmányosak.

A többségi álláspont a nemzetközi büntetőjogban valóban az, hogy a háborús bűncselekmények nem évülnek el. Ezzel kapcsolatosan az ENSZ Közgyűlés 1968-ban határozatot is hozott. 1969-ben pedig a témakörre vonatkozó nemzetközi egyezmény is létrejött, amelyet 1971-ben törvényerejű rendelettel hirdettek ki.³⁹

Ezt a szerződést már csupán 13 szocialista és 8 el nem kötelezett ország ratifikálta, így szerintünk az általános elévülési szabályok a nemzetközi jogban a jogközösség többségére nem vonatkoznak, belső joguk alapján bírálják el az elévülést. A magyar jog részévé — 2012. I. 1-ei hatállyal — a háborús bűntetteket a „lex Biszku”-ként ismert törvény tette, „. . . az emberiség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről”⁴⁰, bár az alkotmánybíróság 1993. évi vonatkozó tartalmú határozata⁴¹ szerint korábban is kötelező volt alkalmazásuk. *E azonban nem változtatott a népbíróságok előtt a negyvenes években kialakult –*

az utóbbi harminc évben jól kiegyensúlyozott – ideológiamen-
tes bírói gyakorlaton, már ami a büntetőjogi dogmatikát illeti.

A népbíróvági jogot 1945-1989 között létezett jogi környe-
zetben, legújabb kori alkotmánybíróvági megméretéséig vizs-
gáltuk az 1945-ben érvényes alkotmányos elvek szerint.

A teljes népbíróvági jogot vonta vizsgálat alá az 1994. I. 14-ei alkotmánybíróvági határozat.⁴² Ezen határozat okfejtését és hatályát nem taglaltuk. Vitathatónak tartjuk azonban azt az érvelést, amely — ezen magyar jog szerint visszamenőleges hatályú szabályozást — el nem évülő jogként értékelve, a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvei szerint hatályosnak tekint.

A határozat szerint a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Bíróság Szabályzatában, más elnevezéssel alapokmányában található béke, háború és emberiség/emberiesség elleni bűncselekmények többsége nemzetközi szerződések vagy nemzetközi szokásjog alapján a nemzetközi jogrend részét képezték már a II. világháborút megelőzően is. Az ENSZ Közgyűlés 1946. II. 13-án és 1946. XII. 11-én kelt határozatai megerősítették és a nemzetközi jog alapelveinek nyilvánították az alapokmányban található, valamint a bíróság ítéleteiben elismert jogelveket, továbbá a háborús és az emberiség elleni bűntettek meghatározásait. Ez tükröződik a háborús és az emberiség elleni bűncselekmények elévülésének kizárásáról szóló egyezményben is, amely — többek között — az alapokmányban (Szabályzatban) meghatározott bűncselekményekre terjed ki.

A Nürnbergi Katonai Bíróság Alapokmánya közvetlenül és közvetve is kihatással bír a népbíróvági joganyag jelenlegi hatályára. Annak ellenére, hogy a Nürnbergi Katonai Bíróság Alapokmánya mintegy fél évvel követte a népbíráskodásról szóló jogszabály hatálybalépését, tartalma mégis közvetve irányadó a népbíráskodásról szóló joganyagban megfogalmazott háborús bűnös fogalom tekintetében. Közvetlenül pedig — mint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait tartalmazó dokumentum — azaz „*A háborús, és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New York-ban az 1968. évi*

november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.” című 1971. évi törvényerejű rendelet⁴³ által bír hatással a népbíráskodásról szóló törvényben megfogalmazott háborús bűnös fogalom hatályossága tekintetében.

Az Alkotmánybíróság megállapította tehát, hogy a népbíráskodásról szóló joganyagban rögzített háborús bűnös fogalom nem alkotmányellenes, mivel a nemzetközi büntetőjog is tartalmazza ezen kriminalizált magatartásokat.

A népbírói jog jellege. Szervezeti és eljárási kérdések.

A népbírói jog hatásköre az eredeti rendelet szerint kiterjedt polgári egyénekre, fegyveres testületek — így a csendőrség — tagjaira, miniszterekre és állampolgárságtól függetlenül a Magyarországon elfogottakra, a magyar államnak kiadott személynévekre.

A népbírói jog bírói tanácsaiba a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt delegálhatta a népbírókat. Nem kellett rendelkezniük jogi végzettséggel, az igazságügy-miniszter delegálta tanácsvezető bírók azonban szakemberek voltak (ők csak szavazategyenlőség esetén szavazhattak). A tanács hét, később öt tagú volt. Az Országos Szakszervezeti Tanács (SZOT) csak 1947-ig delegálhatott tagot. Ekkor a Polgári Demokrata Párttól és a SZOT-tól is megvonták a bíróküldés jogát.⁴⁴

A fellebbezési fórum a Népbírói Országos Tanácsa (NOT) volt. Ebbe már csak jogi végzettségű bírót küldhettek a pártok.

A NOT elnökei voltak: SIMÁNDI Tamás (1945-1946), MAJOR Ákos (1946-1948), BOJTA Ernő Béla (1948-1950).

A NOT fontosabb ítélkező bírái voltak: BOJTA Ernő Béla, SZABÓ Mihály, POGÁNY Béla, SÖMJÉN Pál, BEREND György, VÁRADY Sándor, SARLÓS Márton, SZABÓ Zoltán, BOGLUTZ László.

A NOT jegyzője SÁRKÖZI Andor volt.

24 népbírói jogot állítottak fel. Időben az első népbírói jog Szegei Nemzeti Bizottság 1945. I. 9-ei rendeletével felállított és 1950. IV. 1-ig működő szegei népbírói jog volt. A népbírói jogot alkalmazták a népbírói jog megszűnése után is. Legutoljára 2011-ben a dr. KÉPÍRÓ Sándor csendőr százados ellen

folyt eljárásban a vád tárgya a népbíráskodásról szóló törvényben definiált háborús bűncselekmény volt.⁴⁵ A vádlottat első fokon felmentette a fővárosi Bíróság, a másodfokú eljárást már nem érte meg.

A népbírószági jog mind célját „ . . . attól a szükségtől vezettetve, hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket, ”⁴⁶ mind szervezetét (politikai pártok küldötteiből álló, a pártok világnézete és céljai által jelentős mértékben meghatározott, az előző rendszerben hátrányt vagy megkülönböztetést elszenvedett személyek meghatározó részvételével működő bírói tanácsok, a bosszú motívumával is terhelve, szovjet-kommunista meghatározottságú nyomozószervek célzatos nyomozati anyagaira támaszkodva), mind pedig működését tekintve (a vádlott jogainak, különösen a jogorvoslati jognak súlyos korlátozásával, rögtönbíráskodás szerű elemekkel, prejudikálással, történetpolitikai nézetek jogivá alakításával, esetenként közvetlen politikai befolyásolással) politikai jellegű intézmény és eljárási rend volt. Ezt akkor is meg kell állapítani, ha számos résztvevőt — mint erre adat van — az igazságszóra törekvés szándéka vezette, ám ez sajnos nem tekinthető fő irányznak és eredménynek a meghatározó megtorló, hatalomvezérelt politikai jogalkalmazási célok mellett.

A népbírószágok minden ügyében az Államvédelmi Hatóság, vagy Katonapolitikai Osztály nyomozati anyagára támaszkodtak a vádemelésnél és a bírósági eljárásban, az ítélezésnél egyaránt. Az eljárások a nyomozás kezdetétől a vádemelésig feltűnően rövidek voltak, a nyomozások politikai célzata, jellege önmagában meghatározta az eljárás jellegét és kimenetelét.

A forradalmi törvényesség riasztó példája volt, amikor az 1945. II. 3-án „néptörvényszék” által meghozott halálos ítéletet a Nemzeti Bizottság megerősítette és a kegyelmi kérvényt elutasította – majd ROTYIS Péter és SZÍVÓS Sándor elítélteken a 401. különleges munkaszolgálatos század két „keretlegényén” 1945. II. 4-én a „Stalin”, (Oktogon) téren nyilvánosan végre-

hajtotta. Az adatok szerint büntetőjogilag valóban súlyosan terhelhető katonákat egy jogilag nem létező bíróság ítélezésre nem jogosult bírója hamis tanúvallomás alapján ítélte halálra.⁴⁷

BIHARI Mihály volt alkotmánybíró írta a népbírósági jog ürügyén csendőrökkel szemben is nyomozó szervezetekről: „Az AVO, BM ÁVH, ÁVH a proletárdiktatúra funkciói közül a »politikai hatalom külső-belső védelmét.« látta el. Rákosi utasítására az ÁVH vezetői néhány ügyészt és bírót — így többek között Jankó Péter és Olti Vilmos bírót, Alapi Gyula ügyészt — kezdettől fogva beszerveztek a nyomozást követő ítélezési feladatok ellátására, hogy a jelentősebb politikai perek a kommunista párt utasításainak megfelelően folyjanak le.

Az AVO, ÁVH és elődszervezetei (a vidéki és a budapesti PRO) 1945. január-februártól 1956. október 28-i feloszlatásáig politikai terrorszervezeteként működtek, közvetlenül a kommunista pártvezetés irányítása alatt. Az AVO-val párhuzamosan működött a Honvédelmi Minisztériumon belül megszervezett katonai elhárítás szervezete, a Katonapolitikai Osztály (Katpol.), amely jellegét tekintve szintén politikai terrorszervezet volt. 1945-től 1953 júliusáig egyetlen személy — Rákosi Mátyás — közvetlenül irányította az ÁVH-t, hasonlóan a mintául szolgáló szovjet állambiztonsági szervezethez, amely Sztálin közvetlen vezetése alatt működött. A magyar ÁVH — a KGB tanácsadói, a szovjet összekötő tisztek révén — mindvégig szoros kapcsolatot tartott fenn a szovjet állambiztonsági szervezettel.”⁴⁷

Az ÁVH a diktatúra jogrendszerén és szervezeti rendszerén kívül és felül álló szervezetként működött. A kommunista párt vezetőitől kapott utasítások végrehajtása és a feladatok teljesítése során semmiféle jogszabály vagy szervezeti függőség nem kötötte.

Az úgynevezett Katona Politikai Osztály (Katpol) nem egészen öt éves fennállása alatt komoly részt vállalt a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonásában. A honvédelmi miniszter rendelete 1945. III. 12-én intézkedett a VKF/2 jogutódjaként felállítandó szerv létrehozásáról. Az 1945. XI. 15-e után már közvetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe ke-

rülő Katona Politikai Osztály nyomozásai elsősorban az egykori csendőrség tiszti és tiszthelyettesi állományára, a VKF/2 vezetőire, beosztottjaira, ügynökeire és a volt munkaszolgálatos századok kerettagjaira irányultak.

Az 1989-ben kormányhatározattal felállított történész-jogász ténymegállapító bizottság méltatlanul keveset idézett jelentésének egyik tagja dr. KÓNYÁNÉ dr. Kutrucz Katalin írta a jelentésben „*Minden olyan büntetőeljárás, amelyben az Államvédelmi Hatóság folytatta le a nyomozást — az ügy tárgyától függetlenül — büntetőeljárás megcsúfolása, minden szakaszában törvénytelen (Valószínűleg ugyanez a helyzet a Katonapolitikai Osztály által nyomozott ügyekben is, de ezt a kisszámú vizsgált ügyre tekintettel nem tudom megalapozottan állítani.)*”⁴⁹

A későbbi kutatások szerint valóban ugyanaz volt a helyzet a „katpolon”, sőt talán még rosszabb is a bántalmazásokat illetően.

Következésképpen mindazon ügyek törvénytörőnek (koholtnak, koncepciósnak, megalapozatlan tényállásúnak) tekinthetők, amelyekben az államvédelmi hatóság vagy a katonapolitikai osztály nyomozási iratain alapul az ítélet. Ezekben az ügyekben, erre tekintettel — intézményesen hiteltelen bizonyítékokra alapultság miatt — indokolt lenne rendkívüli perorvoslat lehetővé tétele, ami a mai napig sajnálatosan nem történt meg, amint semmissé sem nyilvánította a törvény ezen elítéléseket vagy azok kevéssé súlyos részét.

A jogalkalmazás-megtorlás tényei a csendőrség tagjait illetően

A tanulmány a volt Magyar Királyi Csendőrség tagjai ellen leggyakrabban alkalmazott, napjainkig elméletileg alkalmazható, jelenleg is hatályban lévő a háborús bűnösségre vonatkozó népbíróvási, tényállás kérdéseivel foglalkozik.⁵⁰ A tényállás politikai jellegű megtorló büntető eljárások eszköze lett. Aligha vitatható, hogy erre a célra készült. Alkalmazási módja igazolta ezt a feltevést. Súlyosan aggályos módon használták eszközüül a népbíróóságok 1950-ig majd minden büntetőbíróóság a népbíróóságok megszüntetése után a katonai bíróságok és az általános büntetőbíróóság hatáskört gyakorló bíróságok, mint dr. KÉPÍRÓ

Sándor volt csendőr százados ügyében a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa 2011-ben.

A többi népbírószági törvényhely vagy hatályon kívül helyeztetett az alkotmánybíróság által 1994-ben, s a visszaható hatályú jogalkotás és jogalkalmazás tilalma folytán szerintünk keletkezésétől alkotmányellenes volt, vagy időközben — mint nem élő jogot — hatályon kívül helyezték. A csendőr ügyek tételes felmérése, vizsgálata tudomásom szerint nem történt meg, ez egy szakértő testületi vizsgálatot igénylő feladat része lehetne a népbírószági ügyek feltárásának a keretében. Ezek nincsenek központosított módon nyilvántartásba foglalva, a megyei levéltárak számos ottani népbírószág által tárgyalt ügyet tárolnak, a bírósági és levéltári mutatók, lajstromok nem adnak eligazítást minden esetben arról, hogy csendőrrel szemben folyt-e az eljárás, kivéve a katonai bíróságok nyilvántartásait.

Még kevésbé állapítható meg az egyes ügyiratok tüzetes tanulmányozása nélkül, hogy az eljárás a népbírószági jog melyik törvényhelye alapján folyt és pontosan milyen bűncselekményben mondták ki bűnösnek a csendőr vádlottat. Így tehát az elítélt csendőrök pontos száma és a velük szemben alkalmazott pontosan meghatározott büntető törvényi tényállások megjelölése is részletes tanulmányok és adatok hiányában feltárára vár. Csendőr vezetőkkel szemben a nyilas tisztségviselőkre vonatkozó részt,⁵¹ csendőrökkel szemben pedig a nyilasokat, vagy a III. Német Birodalom hatóságait segítőkre vonatkozó részeket alkalmazhatták.⁵² Kilenctized részükkel szemben nagy valószínűséggel az ominózus háborús bűnösökre vonatkozó rész volt alkalmazható.⁵³

A csendőrök elítélésének tényeit és adatait KOVÁCS Zoltán András: *„Csendőrsors Magyarországon 1945 után”* című tanulmányában dolgozta fel, adataink ezen alapulnak. A szerző megállapította hogy, „. . . a csendőrök sorsa nem tekinthető egyedinek, nem öltött nagyobb méreteket, mint más horthysta szervezetek tagjai ellen 1945 és 1956 után lefolytatott eljárások.”⁵³ **(I.sz. melléklet)** Nos, ez a megállapítás talán bővebb indokolást és kutatást igényelne.⁵⁵

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvénycikk, különösen annak „Az állami és társadalmi rend

felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettek és vétségek” című 1. fejezete meghatározta a csendőrség bűnüldöző tevékenységének irányait. A törvény 1. §-a szerint „Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vagy vezet, büntetett követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”⁵⁶

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi törvényben meghatározott bűncselekmény üldözésének alapját az a körülmény adta, hogy:

- Feltétel nélküli, vasfegyelemmel védte a mindenkori magyarországi alkotmányos rendszereket, s ezáltal olyan értékeket, mint a haza szeretete és szolgálata, istenfélelem, a magántulajdon szentsége.

- Helyzetéből következően — a rendőrséggel, pénzügyőrséggel, honvédséggel, vasutasokkal közösen — parancsra részt vett a zsidók ellen folytatott jogfosztó rendelkezések (deportálás, munkaszolgálat, tulajdonfosztás) végrehajtásában,

- A két világháború között eljáró vidéken az ellenzéki pártok (Kisgazda, Szociáldemokrata Párt, polgári demokraták) vezetői, képviselői ellen. (Választási gyűlések felosztatása, korlátozása, stb.)

Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a Magyar Királyi Csendőrség nem volt hatóság, nem rendelkezett hatósági jogkörrel. A testület tagjai a rendőr közegek számára biztosított jogkör keretein belül tevékenykedtek, illetve a közigazgatásnak a törvényekkel összefüggésben álló rendelkezéseit volt köteles végrehajtani. A testület fennállása során ennek megfelelően működött.

Összegezve e tények némileg magyarázzák, ha az igazságosság mércéjével nem igazolják is a csendőrök ellen a népbíróági jog alapján indult eljárások körét, jellegét és módszereit a többpárti összetételű, 1945-től működő népbíróóságoknak a csendőrök és mások ellen hozott drákói ítéleteit. Az 1944-től zajló politikai folyamatok, — így az erőszakos szervezetek kemény kommunista vezénylese — okszerűen vezettek a csendőrség és a csendőrök ellen jogellenes felosztató, felelősségre

vonó, a fizikai megsemmisítésig terjedő jogalkotási, népbíró-sági, közigazgatási megtorláshoz.

Nem esett szó a német-nyilas megtorlással sújtott egyes csendőr vezetőkről, például a zsidómentést végző, az ellenállási mozgalmat támogató KUDAR Lajos cső.ezds. sorsáról. akit a vár ostroma idején ölték meg német fogságban.

A kormány 1945. V. 7-én kelt rendeletei a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szölkak. ⁵⁷ A csendőrség feloszlatásáról szóló jogszabály rögzítette a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszüntette, szervezetét feloszlatta. Sikerült azonban elkerülni a valódi kollektív bűnösséget, mert a csendőrséghez tartozás ténye nem alapozta meg a büntetőeljárás megindítását, ehhez valamely többlet tényállás, illetve annak koholása volt szükséges. A rendelet megállapította, hogy a Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit „maradéktalanul végrehajtotta” s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja. ⁵⁸

A „Különleges Igazoló Bizottság” akkor igazolhatta a volt csendőrt, ha az súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett volna el, ami már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. A *Magyar Közlöny* azt közölte, hogy 5 000 megjelent személyből 233 főt igazoltak a bizottságok. ⁵⁹ Mindazonáltal a csendőröket felelősségre vonták — visszaható hatállyal — olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az akkor érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak. Ebben a körben emberek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús bűntettért voltak felelősségre vonhatók, de ezen bűntetteket politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

A népbíró-sági jogi háttérrel működő népbíró-ságok elé 1945 és 1949 között 59 429 fő került, ebből 55 322 fő (93,08%) ügye befejezést nyert, 3 307 fő (5,56%) ügye áthúzódott későbbre, 26 997 főt (45,42%) marasztaltak el, 14 727 főt (24,78%) felmentettek, 12 644 főnél pedig (21,27%) az ügy egyéb módon zárult. 1945 és 1949 között Soós Mihály kutatásai szerint 59 429 fő

került a népbíróóságok elé és 55 322 fő ügye le is zárult. A népbíróóságok 26 997 főt elítéltek, 14 727 főt felmentettek, 12 644 fő ügye pedig más módon zárult.⁶⁰

A népbíráskodás 1949-ben befejeződött, de a háborús bűnösségre vonatkozó részét továbbra is alkalmazták katonai és nem katonai büntető bíróságok.⁶¹ A háborús és népellenes bűncselekmények elítélt, de már kiszabadult elkövetőinek, valamint a felelősségre vonást valamilyen módon elkerülőknél a megfigyelése, illetve letartóztatása és bíróság elé állítása még jóval később is zajlott. Az 1960-as, sőt az 1970-es évtizedből is találhatunk példákat a titkos megfigyelésekre, az úgynevezett „figyelőztetésekre” és a nyílt eljárásokra egyaránt.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. XII. 5.-ei ülése határozatában a forradalmat kiváltó, négy pontban felsorolt okok között a harmadik szerint „... a régi rend hívei, az u. n. »belső reakció«, s köztük a csendőrök jelentették az egyik fő ellenforradalmi okot.”⁶² A belügyminisztérium II. főosztálya vette át az ÁVH ügyköreit és személyeit, így a belső reakció elleni harc, a volt csendőrök tevékenysége feltárásának és felelősségre vonásának teendőit is, melynek végzése a II/5. osztály feladatát képezte. Az illetékes főosztály a politikai szándékoknak és irányelveknek megfelelően tervezetet készített az ellenforradalom elleni harc címmel, amely négy irányát határozott meg:

- „1. Az ellenforradalmi szervezetek vezetői és tagjai;
2. A volt uralkodó osztály tagjai;
3. A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy rezsim vezetői, politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervezetek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2 horthysta tisztek;
4. Az ellenforradalom oldalán fegyverrel harcolt személyek, akik nem tartoztak az előző csoportokba.”⁶³

A belügyi tárca II/5-g. csoportja által készített összefoglaló jelentés 1959. IV. 16-ára elkészült. A benne lévő kimutatás 148 csendőrt, 18 politikai detektívet és 21 VKF-2-es hadbírójt jelölt meg. Ez a kör másfél hónap alatt 495 főre nőtt úgy, hogy júniusra 126 fő esetében láttak jó esélyt a büntető eljárásra. Úgynevezett kommunistaellenes nyomozás miatt pedig 1959 végéig

129 személyt, köztük 71 csendőrt tartóztattak le. Közülük 59 csendőrt adtak át a katonai ügyészségnek, egyet pedig a Fővárosi Főügyészségnek. HOLLÓS Ervin alosztályvezető levélben közölte az ügyészséggel, hogy nyomozást rendelt el az 1944. X. 15-e után elkövetett főbenjáró háborús és népellenes bűntettek elkövetői ügyében.⁶⁴ **(II.sz. melléklet)** A belügyi tárca balos, ÁVH-ás állománya a Magyar Szocialista Munkáspárt ideológiájára építve hajlott arra az álláspontra, hogy a régi HORTHY és nyilas fegyveres testületek szervezték az „ellenforradalmat.”

KOVÁCS Zoltán András szerint az ügyek első csoportja azokat a csendőröket érintette, akik a folyamőrök és honvédtisztek mellett az újvidéki „hideg napok” kapcsán fogtak perbe. Második csoportba az úgynevezett „nyilas csendőrség”, vagyis a Nemzeti Számonkérő Szervezettel kapcsolatos vizsgálatokba tartozó csendőrök tartoztak, végül a harmadik csoportot azok a csendőrök alkották, akik korábban politikai nyomozásokat vezettek, vagy annak résztvevői voltak.

Az 1942 januárjában lezajlott, „újvidéki vérengzéseként” ismert, valójában a délvidéken az úgynevezett sajkáskerületben is zajlott események vizsgálata és a vele kapcsolatos eljárások 1943-tól elejétől 1967-ig elhúzódtak. A délvidéki ügyek vizsgálatát CSERMANEK [KÁDÁR] János utasítására — Hadihajósok III. fedőnéven — 1967. III. 1-én zárták le, ám nem véglegesen, egy, a CSERMANEK [KÁDÁR] János és Joszip Broz TITO között az 1960-as évek közepén lezajlott megbeszélést követően.

A Belügyminisztérium III/III. (Belső Reakció Elhárító Csoportfőnökség) 3-b. alosztályának saját becslései alapján összesen körülbelül 320 embert vontak büntetőjogilag felelősségre az újvidéki események kapcsán. Az elítéltek kisebb hányadát a csendőrök, a nagyobbik részét pedig honvédek és folyamőrök tették ki.

A II. világháborút követő számonkérés során a 31 háborús főbűnösnek nyilvánított csendőr ellen megfogalmazott vádpontokban 23 esetben (74%) az újvidéki eseményekben való részvételt emelték ki. A korabeli összesítésekből nem állapítható meg minden esetben, hogy pontosan mely törvényi tényállás alapján folytak az eljárások. Ám a csendőrök ezen ügyeiben és különösen az újvidéki razzia kapcsán lefolytatott eljárásokban

szinte kivétel nélkül vádpontkét kellett szerepelni az emberek törvénytelen kivégzésének és/vagy megkínzásának. RADNAI László csendőr főhadnagy és társai ellen még 1971-ben is folyt büntetőeljárás az 1942-ben a Délvidéken a sajkás kerületben elkövetett háborús bűncselekmények miatt.⁶⁵

ZINNER Tibor közlése szerint 1958 májusától BISZKU Béla belügyminiszter utasítására büntetőeljárás indult 385 olyan személlyel szemben, akik háborúsnek vagy népellenesnek minősülő bűncselekményeket követtek el. Közülük végül 69 személyt tartóztattak le 1959. I. 21-22-én.⁶⁶

Kommunistaellenes nyomozások miatt 66 embert ítélték el a katonai bíróságok, 1959-1961 között 22 volt csendőrt végrehajtott halálbüntetéssel sújtottak, 9 életfogytiglani szabadságvesztést szabtak ki, 17 csendőrt 15 évi vagy annál kisebb tartamú börtönbüntetéssel sújtottak.⁶⁷

1945 és 1961 között a volt Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján — 1956 után — 26 halálra ítélt csendőr végezte életét bitófán.⁶⁸ **(III.sz. melléklet)**

A népbíróságok működésének klasszikus korszakából (1945-1948) a Magyar Királyi Csendőrség tagjai közül hét volt csendőrt — háborús főbűnöst — ítélték halálra háborús és népellenes bűntettek vádjával. Időrendben: ZÖLDI Márton csendőr századost (Újvidék miatt), FERENCZY László csendőr alezredest, ORENDY Norbert csendőr ezredest, dr. RADÓ Endre csendőr századost, BALASSA Bálint csendőr századost, JUHÁSZ István csendőr alhadnagyot (Újvidék miatt) és végül HAJNÁCSKÖY László csendőr ezredest.⁶⁹

A büntető ügyek zömét hadbíróvági — a Budapesti-, valamint a Szegedi Katonai Bíróvági — tárgyalta első-, majd a Legfelsőbb Bíróvági Katonai Kollégiuma másodfokú büntetőeljárásban.

A rendkívüli jogorvoslatok esélyei és lehetőségei a jelen és a jövő jogalkalmazásában és jogalkotásában.

Az alkotmánybíróvági 1994-ben azt is kifejtette határozatában, hogy „ . . . a háborús bűntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból

és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírósi ítélezési gyakorlat történeti-jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremnie.”⁷⁰ Ez a megállapítás a háborús és népellenes büntett miatt elítéltek helyzetének változatlanságát sugallta. Mert szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírósi gyakorlat történeti-jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához addig, amíg köztünk van az ítéletekkel érintettek igencsak megfogyatkozott serege.

Két évtizeddel a politikai rendszerváltozás kezdete óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírósi elítélések miatt kárpótlást vagy a fogvatartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék vagy legalább a legkisebb súlyú büntettek miatt elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvánítanák vagy a súlyosabb elítélések könnyebb felülvizsgálati-perújítási lehetőségét megnyitnák.

A valós helyzet az, hogy a népbírósi elítélésekre nem terjed ki a semmisségi törvények hatálya, márpedig a csendőr-öket legnagyobb számban ezen népbírósi „jog” alapján ítélték el. A rendszerváltoztatáskor a minisztertanács „*A koncepciók ügyek felülvizsgálata.*” című határozatában a koncepciók büntetőügyek felülvizsgálata körében teendő további intézkedésekről rendelkezett. A minisztertanács határozatában megbízta a Jogász-Történész Bizottságot, hogy a konkrét büntetőügyvizsgálatot valósítsa meg az 1945-1949 közötti évekre vonatkozóan, különös tekintettel egyes háborús- és népellenes bűncselekményekre.⁷¹

Az 1990. II. 16-ai határozat hatályban maradt, noha a bizottságot megszüntették 1991. III. 6-án.⁷² Ezért ZINNER Tibor a Történész Bizottság volt társelnökeként javasolta dr. KAHLER Frigyesnek — az idő tájt az igazságügyi tárca főosztályvezetőjének — 1991. VI. 23-án, hogy a népbíráskodásról szóló 1945. évi törvény⁷³ hatálya alá tartozó büntetőügyekben folytatódjon a tényfeltárás, mert ez megalapozhatja a mintegy 80%-

ban eltúlzott jogerős ítéletekkel zárult népbírósi büntetőügyekben az újabb semmisségi törvényt. A népbírósi elítélések semmissé nyilvánításának ügyét kutatóként folyamatosan napirenden igyekszik tartani ZINNER Tibor. A mértékadó jogalkalmazók közül pedig különösen dr KÓNYA István a Kúria elnökhelyettese — korábban a büntető kollégium vezetője — akinek nyomatékos véleménye ismeretes a témakör feltárásának és rendezésének szükségességéről. Mindezek ellenére 1990-óta minden kormány és minden országgyűlés elmulasztotta az igazságosság és emberi méltóság követelményeinek érvényesítését, törvény kezdeményezését, illetve meg-hozatalát az ilyen ügyekben az elítéltek javára.

Hatvan-hetven év elteltével a lehetetlenséggel határos a sikeres perújítás, hiszen ennyi idő után új tényt állítani csaknem megoldhatatlan feladat. A felülvizsgálat lehetőségei valamivel nagyobbak, de ezek is korlátozottak, mert a korabeli — akár a legképtelenebb koholt — tényállás sem vizsgálható felül a tényálláshoz kötöttség törvényben rögzített elve miatt, enélkül pedig a törvényt sértés sokszor nem állapítható meg.

Az 1945 és 1963 között törvényt sértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharcral összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről szóló 1990. évi kormányrendelet szerint a sérelmet szenvedett nem igényelhet rendezést a semmisség alá nem eső népbírósi elítéltetéséért.⁷⁴

Két sarkalatos legendáról

Sajnos legendának kell tekintenünk azt a feltételezést, amely szerint bármilyen törvényt sértő elítélés megnyugtatóan, rendkívüli perorvoslattal orvosolható.

Az eljárási törvény érinthetetlennek rendeli a büntető ítéletben megállapított tényállást rendkívüli perorvoslat, felülvizsgálat esetén, míg perújításra csak élő személy javára szóló új bizonyíték alapján van — ezért valójában nincs — lehetőség. A

Kúria a törvényszabta keretek között rugalmasan, az ítélelhozal idejére jellemző történeli helyzet ismeretében, az adott törvényes lehetőségek között jár el, s így vizsgálja felül a megtámadott ítéleteket. Az önkényuralmi jogsértés orvoslása azonban néhány esetben — az említett tényálláshoz kötöttség, tehát jogi korlátok miatt — mégsem jár sikerrel. A rendkívüli perorvoslat most hatályos eszköztárával az előbbieik szerint perújítással nem nyújtható jogorvoslat, felülvizsgálattal a jól felismerhető koholt tényállás, elítélés esetén sem minden esetben. Ezres nagyságrendű ügycsoportról van szó. Ezért égetően szükséges a semmisség és a rendkívüli perorvoslat további reformja az alkotmányosság jegyében a társadalom és a hozzátartozók igazságérzetének való megfelelés érdekében.

Ezért az eljárásli szabályok kiegészítése szükséges ügy, hogy a politikai nyomozó szervek által nyomozott bűncselekmények teljes vagy bizonyos körében lehetővé kellene tenni a perújítást azon ok alapján, hogy az ügyben (pontosan meghatározott) politikai nyomozó szerv járt el. Ebben az esetben a bíróságnak jogász és történész szakértő bevonásával kellene állást foglalni abban a kérdésben, hogy a politikai nyomozó szerv eljárása folytán keletkezett bizonyítékok alapján ítéletben rögzített tényállás megalapozottnak vagy megalapozatlannak, koholtnak tekintendő-e.

Így alappal állítható, hogy a történelmi múltban keletkezett, önkényuralmi társadalmi környezetben hozott ítéletek perújítására vagy felülvizsgálatára sajátos eljárásli szabályok szükségesek, olyanok, amelyek megkönnyítik a bíró tevékenységét.

A múltbeli jogsérelmek orvoslása érdekében megfelelő jogi szabályozás indokolt. Ennek érdekében szét kellene választani az 1990. V. 2. azaz az új, szabadon választott országgyűlés első napja után keletkezett ítéleteket a korábbiaktól. Így lehetne biztosítani azt, hogy a szabadon választott országgyűlés első napja előtt keletkezett ügyekben elítéltek is hozzájuthassanak az emberi méltóságukat megillető eljárásokhoz, a múltbeli jogsérelmek tekintetében.

Sajnálatos, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017-ben keletkezett és 2018. VII. 1-én hatályba lépett törvény⁷⁵ rendelkezé-

seinek létrehozása során a kodifikátorok figyelmen kívül hagyták a rendkívüli perorvoslatok ilyen tartalmú kiegészítését a politikai indítékok alapján elítéltek javára.⁷⁶

Sajnálatos módon szakítanunk kell azzal a legendával is, hogy a csendőrség felosztásáról rendelkező miniszterelnöki rendeletet az alkotmánybíróság alkotmány sértő mivoltára tekintettel megsemmisítette volna.

Az alkotmánybíróság 1991. évi vonatkozó tartalmú határozata⁷⁷ megállapítja, hogy a társadalombiztosításról szóló 1990. évi minisztertanácsi rendelet szerint „a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az 1690/1945. (V. 10.) ME.r. szerint létesített bizottság igazolta”⁷⁸ alkotmányellenes. Ezért azt a jogszabály kihirdetése napjára visszamenő hatállyal megsemmisítette és feljogosította az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék és igényüket a társadalombiztosításról szóló 1975. évi törvényi szabályozás szerint érvényesíthessék.⁷⁹

Az alkotmánybíróság nem a — már nem hatályos — miniszterelnöki rendeletet semmisítette meg, hanem a társadalombiztosítási kormányrendelet vonatkozó szabályát. Az alkotmánybíróság hatáskör hiányában nem vizsgálta a csendőrség tagjainak felelősségét, csupán a felelősség megállapításának és a szankció elrendelésének módját abban az összefüggésben, hogy az alkotmányellenesnek talált rendelkezés alkalmazása folytán a csendőrség volt tagjai nyugdíjának kiszámításakor nem vették figyelembe a csendőrségi és az azt megelőző közszolgálati időt. *Döntése nem befolyásolta az egyénileg, bírósági vagy egyéb hatósági eljárás során felelősségre vont, elítélt volt csendőrségi tagok felelősségét.*

A Magyar Királyi Csendőrség felosztásáról szóló miniszterelnöki rendelet⁸⁰ az alkotmánybíróság szerint keletkezésekor nem volt alkotmányellenes, hanem 1989-ben, az akkori alkotmánymódosítással vált volna azzá, ha nem helyezik hatályon kívül 1987-ben. Így a határozathozatalkor már nem volt hatályban. Hatályon kívül helyezése pedig nem fejezett ki értékítéle-

tet, csupán mint már nem érvényesülő szabályt törölték a hatályos jogszabályok köréből 1987-ben. Így az alkotmánybíróság nem semmisíthette meg, mert ilyen hatásköre csak hatályos jogszabályokra van.

Az 1960 előtt kibocsátott kormány szintű jogszabályok rendezéséről szóló 1987. évi rendelet kimondta, hogy: „Az 1960 előtt kibocsátott hatályos kormány-, illetve minisztertanácsi rendeletek és határozatok felsorolását a rendelet melléklete tartalmazza.”⁸¹

A határozatból nem a felosztatás tényének — hanem a szankciót elrendelő és a mentesülést szabályozó rendelkezéseinek — 1989-ben bekövetkezett alkotmányellenessége olvasható ki közvetetten, mert a „ . . . bíróság előtti egyenlőség kívánalma magában foglalja, hogy a törvény elé jutás feltételei és a törvény előtt a bizonyítás módja is mindenki számára azonosak legyenek.”⁸² Valójában az 1989. X. 23-án hatályba lépett „kis alkotmány” szerint „. . . a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”⁸³ Ezen alkotmányos elv szerepelt értelemszerűen az 1945-ben létezett történeti alkotmányban, amint a nullum crimen elve is. Ezért a felosztató rendelet az érintett részében alkotmányellenes volt, s ezt meghaladóan egészében azért is, mert egy megszállt ország nem legitim rendeletalkotóként született.

ZLINSZKY János alkotmánybíró azonban továbbment a testületi döntés indokolásán különvéleményében, amely átsugárzik magára a népbírósági jogra is: „Minden modern jogrendben és Magyarországon is általános jogelvként érvényesül, hogy a szankcióval sújtani rendelt cselekményt vagy mulasztást az elkövetéskor hatályos jogszabályok szerint kell elbírálni. Ugyancsak általános jogelv a kollektív szankció alkalmazásának tilalma. E jogelveket csak kevés, indokolt kivétel töri át. Az 1690/1945. M. E. rendelet nem cselekményt vagy mulasztást rendelt szankcionálni, hanem pusztán azt a tényt, hogy valaki csendőr volt.A rendelet I. § (1) bekezdése a csendőrségnek mint testületnek a felelősségét állapította meg.”⁸⁴

Azonban alkotmányellenességet az adott körben, s nem a feloszlítás tényét illetően látott megállapíthatónak „*A fentiek alapján megállapítható, hogy az 1690/1945. M. E. rendeletnek az illetmény, nyug- és kegydíj igény megszűnésére és a mentesülésre vonatkozó rendelkezései a jogszabály megalkotásakor is a magyar jogrend alapvető jogelveibe ütköztek*”.⁸⁵

Az alkotmányos alapelvek érvényesülése azonban nem csupán az említett elv, hanem a nullum crimen sine lege elve tekintetében is megállapítható, s ezen különvélemény értéke abban van, hogy elismeri egy rendelet, kötelező szabály születésekor hatályos alkotmányos szabályok jelentőségét és figyelembe vételének fontosságát a történeti alkotmány elveinek alkalmazását a forradalmi jog megítélésekor.

Két végzetes példa a jelenkorból

Úgy hozta a sors, hogy a legújabb kori két nagy, csendőrséggel kapcsolatos büntető ügyben a vádlott védője lehettem. Mindkét ügyben tanulmányunk vezérmotívumát a népbíráskodásról szóló jogszabálynak a háborús bűnösségre vonatkozó pontját alkalmazták, ezt a tényállást tették vád tárgyává.⁸⁶ Mindkét ügy más-más módon végzetes volt a vádlottakra, ám a bűnüldözők számára is súlyos megítéléssel járt, jogtörténetileg mindenképpen.

A KRISTÓF-ügy⁸⁷ KRISTÓF László csendőr nyomozó őrmester 1944 nyarán a német birodalom által megszállt Magyarországon teljesített szolgálatellátásának a megítélésre vonatkozott. KRISTÓF László, mint csendőr nyomozó őrmester részt vett egy súlyos államellenes bűncselekmény gyanúsítottjának letartóztatásában, amelynek során egyik bajtársa agyonlőtte az intézkedésnek lőfegyver használatával ellenálló személyt. Ennek során a körözött személy egy fő rendőrt agyonlőtt, egy csendőr nyomozót pedig súlyosan megsebesített.

A korabeli vizsgálat szabályosnak ítélte meg a letartóztatásban résztvevők eljárását, valamennyiüket államfői kitüntetésben részesítették.

Ezért KRISTÓF Lászlót és csendőrnemzetű társát PALOTÁS Ferencet 1959-ben halálra ítélte a kommunista rendszer bírósága, hangsúlyozva, hogy egy kommunista ellenállót öltek meg,

aki a bíróság szerint e minőségében jogos védelmi helyzetben volt, az eredetileg fegyvert nem használó nyomozókkal szemben jogosan rántott fegyvert és lőtte ki rájuk összes lőszerét.

A Legfelsőbb Bíróság öttagú felülvizsgálati tanácsa 2006. III. 6-án jogerősen felmentette az ellene emelt emberölési vád alól a dr. SÁGVÁRI Endre 1944. VII. 27-én történt letartóztatásában való részvételéért 1959-ben halálra ítélt és kivégzett Kristóf László csendőrnnyomozót, legutolsó rangja szerint csendőr törzsőrmestert, s a legsúlyosabb vádponthoz képest kisebb súlyú bűncselekmények miatt folyt eljárást megszüntette.

KRISTÓF Lászlót felmentették az emberölési vádat magába foglaló „emberek törvénytelen kivégzése” vádpont alól azért, mert nem követett el bűncselekményt. Az úgy többi vádlottjának elítélését tartalmazó 1959-ben koholt ítéletrészeket a Legfelsőbb Bíróság nem érintette, mivel nem volt velük kapcsolatos felülvizsgálati indítvány.

Az úgy két szakaszra bontható. Az első szakasz 1944-1959-ig tartott, melyben koholt, törvénysértő eljárások útján, gyakorlatilag bírói úton végrehajtott emberölést valósítottak meg.

A második szakasz 2006-ban zajlott le, amikor a magyar igazságszolgáltatás a törvénytelen úton elítélt és kivégzett embernek felmentő ítélet által posztumusz igazságot szolgáltatott.⁸⁸

KRISTÓF László halálra ítéltése több volt, mint justizmord, mert ezt a fogalmat a bírói tévedés folytán történt elítélésekre, különösen a tévedés következtében hozott ítélet alapján végrehajtott halálbüntetésekre használják. Elítélése nem tévedés, hanem bírósági úton végrehajtott gyilkosság, előre kitervelten, aljas (pártállami bosszú) indokból elkövetett emberölés volt. Az eljárásban az állam részéről részt vett személyek tettestársai illetve bűnrészesei voltak ennek a bűncselekménynek.⁸⁹

A Képiró ügy dr. KÉPIRÓ Sándor volt csendőr századosról szólt.⁹⁰ A bírósági eljárás idején 96 éves vádlott 1942 januárjában a Magyar Királyi Csendőrség V. szegedi csendőr kerületének makói tanszázadánál teljesített szolgálatot főhadnagyi rendfokozattal. 1942. I. 21-22-23-án résztvett Újvidék városában a partizán tevékenység megakadályozására illetve megelőzésére,

megtorlására irányuló, 800-900 jelentős arányban zsidó áldozattal járó újvidéki karhatalmi ellenőrzés (razzia) végrehajtásában, mint csoport-parancsnok, akinek feladata a járőrök irányítása és ellenőrzése volt. Mintegy 20 ilyen csoport volt. A csendőrtiszt azonban nem volt hatósági közeg, szemben a csendőr járőrrel illetve járőrvezetővel. A vád az ellenőrzés nem megfelelő teljesítésével, illetve egy alkalommal — politikai nyomozószerv az ÁVH előtt tett, visszavont tanúvallomásra alapított — utasításadással elkövetett háborús bűntett volt. A vádemelés és a vád törvényessége vitatható volt, s a per adatai azt támasztották alá, hogy a vádlott nem követett el bűncselekményt.

A Fővárosi Bíróság 19.B. 155/2011. sz. a Budapesten, 2011. V. 05-06., 2011. V. 10., 2011. V. 19., 2011. V. 24. és 2011. V. 26-27., valamint 2011. VI. 08., 2011. VI. 16., 2011. VI. 20., tovább 2011. VI. 24., illetve 2011. VI. 29. és 2011. VI. 30. napján megtartott tárgyaláson 2011. VII. 18. napján kihirdetett és ugyanezen, valamint 2011. VII. 19. napján nyilvánosan megindokolt ítéletében dr. KÉPÍRÓ Sándor volt csendőr százados vádlottat az ellene a népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösségre vonatkozó részében leírt magatartással megvalósított, valamint a büntetőtörvénykönyv háborús bűntettéről szóló részében rögzítettek⁹¹ alapján emelt vád alól felmentette.

A vádlott felmentése bebizonyítottság hiányában történt, ami akár sajátossága lehetne az ilyen eljárásoknak, hiszen súlyos bűncselekmények helyszínén jelen volt személyek tekintetében nehéz tényként megállapítani, bizonyítani azt, ami nem történt meg, tudniillik hogy nem követte el a cselekményt. A vádlott a másodfokú jogerős ítélet előtt a büntetőeljárás okozta izgalom miatt bekövetkezett súlyos egészségromlás következtében meghalt. Súlyos az erkölcsi felelőssége annak a bűnüldözőnek, aki aggyastyán korú embereket büntetőeljárás izgalmainak vet alá, akár politikai-emberi jogi indítékból is, hiszen ha nem ítélik is el a vádlottat, az eljárás életébe kerülhet. A népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösségre vonatkozó része⁹² dr. Képiró Sándor végzete lett, ám a vád képviselője is maradandó hatású kudarcként élhette meg az ügyet.

Amikor a súlyos szuverenitásvesztésben, idegen katonai megszállás terhe alatt szenvedő magyar állam létrehozta az erősen alkotmánysértő úgynevezett népbíróági jogot nem kötelezte erre az akkor hatályos nemzetközi jog.

A háborús bűnösök megbüntetését parancsolóan rögzítő magyar fegyverszüneti egyezmény, majd a békeszerződés nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladására vagy megsértésére irányult volna.

Ezen rendelkezések tartalma és történeti sorsa, a hozzájuk kapcsolódó politikai indítékú és célú, a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak sorsát is sokszor megpecsételő joggyakorlat indokolja a kérdést, miszerint milyen alkotmányos megítélést érdemel a népbíróági jog saját korának alkotmányos mércéje szerint és a rendszerváltozás „jogállami forradalma” alkotmányosságát által? Az utóbbi kérdésre válaszolt korunk alkotmánybíróasága, semmilyen orvoslási lehetőséget nem mutatva fel. Válaszunk az elsöre az, hogy alkotmánysértő volt kora mércéje szerint is, mert az előbb említett jogelveket deklaráltan és nyíltan vállalva megsértette, s ezzel a CSEMEGI-kó-dexben rögzített nullum crimen elvet⁹³ is áthágta.

A büntetőjogi felelősség a személy méltóságával, életével és hozzá kapcsolódó alapvető jogokkal szervesen összekapcsolódik, az erről szóló, — törvényben rögzített, az ember és közhatalom viszonyát is meghatározó — büntetőjogi alapelv a történeti alkotmány idején alkotmányos elvnek tekinthető. A történeti alkotmány törvényeiben nem különböztetik meg tételesen az alkotmányerejű elveket más elvektől, s a jogalkotásban sem volt különbség a törvények között. A mindkét időállapotot (1945-1989, 1994) kifejező de alkotmányossági megítélés szerint alkotmányellenes rendelkezéseknek arra volt erejük hogy időlegesen eltérítsék a büntetőjogot a legalitás és legitimitás (az értékalapú törvényesség és a hiteles alkotmányosság) útjáról, ám a valódi, a hiteles alkotmányosságot nem helyezhették hatályon kívül.

Ezért a jogsérelmek orvoslása szükséges és nélkülözhetetlen, mert a mostani helyzet alkotmánysértő állapot fenntartását

jelenti, s az ilyen állapot magában hordozza megszüntetésének igényét. Az orvoslás esélyei az idő múlásával romlanak, mégis el kell mondani azt, hogy a népbíróvási jogot érintő semmisségi törvényre, a rendkívüli perorvoslat lehetőségének megnyitására, és mindezek feltételeként intézményes, lehetőleg testületi jellegű módszeres jogász-történeti kutatásokra van szükség a népbíróvási iratok körében. Ez utóbbiak jelentősen gazdagítanák a történettudományt és a közösségi tudatot, s a témánál maradva a csendőrség történetéről való tudásunkat is. Mert ebben a viszonylatrendszerben az igazságosság és a tudás egymást támogató erények.

Jegyzetek:

¹ 81/1945. (I. 25.) ME.r. 11.§ 5. pont.

² Loc.cit.

³ 525/1945. (II. 26.) ME.r. 14.pont.

⁴ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit.

⁵ 1 440/1945. (IV. 27.) ME.r.

⁶ 1945/VII.tv.

⁷ Loc.cit. I. – IV.sz. mellékletek.

⁸ 1947/XXXIV.tv.

⁹ A törvényerőre emelt ME rendeleteknek, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénynek a háborús és népellenes bűncselekmények tényállásaira, büntetési tételeire és elévülésük kezdetének sajátos szabályaira vonatkozó rendelkezéseit az 1952. VIII. 31. napján hatályban volt anyagi jogszabályokat tartalmazó, a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ), a Különös rendelkezések Első részébe, a Népköztársaság elleni bűncselekmények IV. fejezetének 81-94. pontjaiba építette be. A 11.§ 5. pont a BHÖ 82. e. pontjaként szerepelt.

Loc.cit. 1. § + 5. §

¹⁰ 1989/XXXI.tv.

¹¹ 2012/C.tv. 158. §

¹² LUKÁCS: 95.p.

¹³ 1945/VII.tv. op.cit.

¹⁴ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5.pont.

¹⁵ Loc.cit. 13.§-a 2.pont.

¹⁶ A népbíráskodásról szóló 81/1945. (I. 25.) ME.r. 11.§ 5.pontjában, valamint a 13.§ 2.pontjában, továbbá a 12.§ és 14.§-aiban meghatározott büntetési tételeket a Büntető Törvénykönyv 158. §-a tartalmazza.

2012/C.tv. 158. §

¹⁷ A háborús bűntetteknek az Nbr. 11. és 13. §-ában meghatározott elkövetési magatartásai, valamint a 12. és 14. §-ban meghatározott büntetési tételei váltak az 1978. évi Btk. részévé, a többi rendelkezés már nem volt hatályos, ezeket az AB ezért nem vizsgálhatta.

2/1994. (I. 14.) AB.hat.

¹⁸ Loc.cit.

¹⁹ Loc.cit.

²⁰ A népbíraskodásról szóló jogszabály szerint háborús bűnös az is:

1. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján a háborúba lépésre vagy a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott,

2. aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott,

3. aki nem vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez vagy megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés vagy megbízatás alapján a nyilas közigazgatásban vagy honvédelem keretében önként a 11. § 4. bekezdésében fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt,

4. aki magyar állampolgár létére a német hadsereg vagy biztonsági szolgálat (SS, Gestapo stb.) kötelékébe lépett,

5. aki valamilyen német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött,

6. aki a háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát végzett,

7. aki bármilyen formában olyan tevékenységet fejtett vagy fejt ki, illetőleg mozdított vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.

81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 13.§

²¹ Loc.cit. 11.§ 1. és 2. pontok

²² Loc.cit. 11.§ 5.pont

²³ 1848/III.tc. ; 1920/X.tc.

²⁴ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 1.§ ; 2012/C.tv.op.cit. 158. §

²⁵ 1945/VII.tv. op.cit. I.sz. melléklet 1.§

²⁶ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 9.§

²⁷ 1878/V.tc. 1.§

²⁸ 1930/II.tc. 118. §

²⁹ 1878/V.tc. 278-279.§

³⁰ Loc.cit. 302.§

³¹ Loc.cit. 303.§

³² 1945/VII.tv. op.cit. I.sz.melléklet, különös rész, 13.§ 2.pontja.

³³ Az idézet értelme: A törvény előbb van, mint a törvénysértés.

ANGYAL: 60.p.

³⁴ Loc.cit. 56-57.p.

³⁵ 1486/LXX.tc. ; BÖLÖNY: I.köt. 76.p.

³⁶ БОЛТА: 31-32.p.

³⁷ 1945/VII.tv. op.cit. 21.§

³⁸ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. Különös rész. 11.§ 5.pont. + 13.§ 2.pont.

³⁹ 1971/1.tvr.

⁴⁰ 2011/CCX.tv.

⁴¹ „*A nullum crimen elv feltétlen belső jogi érvényesülését garantáló 57. § mellett a 7. § (1) bekezdés erejénél fogva alkotmányosan érvényesülnek a nemzetközi büntetőjognak a háborús bűncselekményekre és az emberiség elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályai.*” (V. 2. p.). ...a 7. § (1) bekezdés első fordulata alapján a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai külön transzformáció nélkül is a magyar jog részei.”

53/1993. AB.hat.

⁴² 2/1994. (I. 14.) AB.hat. op.cit.

⁴³ 1971/1.tvr. op.cit.

⁴⁴ 1947/XXXIV.tv. op.cit.

⁴⁵ 1945/VII.tv. op.cit. 11.§ 5.pont

⁴⁶ Loc.cit. Bevezetés

⁴⁷ A népbírói rendelet 1945. II. 5-én lépett hatályba, népbírói tanács ez előtt nem volt létrehozható. Dr. MAJOR Ákos csak katonai bírósági tanácsban járhatott volna el (ez nem az volt) nem lévén egységes bírói és ügyvédi vizsgálja. A koronatanú KÓSSA István hamisan tanúskodott, s mint a kegyelmi kérelmet elbíráló a Nemzeti Bizottság által kijelölt „5”-ös bizottság tagja részt vett a kegyelmi kérelem elutasításában.

VARGA

⁴⁸ BIHARI: 99.p.

⁴⁹ KÓNYÁNÉ: 361.p.

⁵⁰ 1945/VII.tv. op.cit. 11.§ 5.pont

⁵¹ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 3.+4. pont.

⁵² Loc.cit. 11.§ 5. pont.

⁵³ Loc.cit. 11.§ 2.+3.+4.+5. pont.

⁵⁴ KOVÁCS: 140.p.

⁵⁵ ZINNER: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. 133.p. ; Idem: „*A magyar nép nevében?*”

⁵⁶ 1921/III.tc. 2.§

⁵⁷ 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. ; 1 700/1945. (V. 7.) ME.r.

⁵⁸ 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. op.cit.

⁵⁹ Szerkesztőségi közlemény.

⁶⁰ SOÓS

⁶¹ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.

⁶² SÁGVÁRI — VASS: 13-15.p.

⁶³ KOVÁCS: op.cit. 140.p.

⁶⁴ TH-A. 612-9-54.p.

⁶⁵ 15 éves és enyhébb szabadságvesztés büntetéseket szabott ki a bíróság RADNAY László, PINTÉR Sándor, BÁRDOS Ferenc, KOVÁCS Kálmán, BERNÁTH Mihály, SOMOS Antal, VARGA Gyula, ERŐS László, SZABÓ Lajos, CSÓTI István, EGRI István és BRASNYÓ Pál vádlottak ellen.

⁶⁶ ZINNER: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket” Szembenézés – a népbírói jogokról feketén-fehéren. 39.p.

⁶⁷ ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény háttérhez. 104-105.p.

⁶⁸ KOVÁCS: op.cit. 140.p.

⁶⁹ TH-A. op.cit. 612-9-54.p.

⁷⁰ ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.*

⁷¹ MNL-OL. XIX-A. 83-a.f.825.d.972.sz. A koncepciók ügyek felülvizsgálata. Minisztertanácsi határozat.

⁷² ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény háttéréhez. op.cit. 104-105.p.

⁷³ 1945/VII.tv. op.cit.

⁷⁴ 93/1990. (XI. 21.) Korm.r.

⁷⁵ 2017/XC.tv.

⁷⁶ A büntetőeljárás perújítási szabályainak módosítására — a politikai nyomonozó szervek eljárására, mint perújítási okra — alapított módosító javaslatomat eljuttottam a Budapesti Ügyvédi Kamarának és az Igazságügyi Minisztériumnak, ahol köszönettel nyugtázták a javaslatot, ám a kodifikáció során nem végül vették figyelembe.

Kézirat a szerző birtokában.

⁷⁷ 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat.

⁷⁸ 89/1990. (V. 1.) MT.r. 150. §

⁷⁹ 1975/II.tv. 98. § (1) bekezdés.

⁸⁰ 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. op.cit.

⁸¹ A rendelet melléklete tartalmazza az 1 690/1945. (V. 7.) ME. rendeletet. 86/1987. (XII. 29.) MT.r.

⁸² 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. op.cit.

⁸³ 1989/I.tv. 57.§ (1) bekezdés

⁸⁴ 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. op.cit. ZLINSZKY János különvéleménye.

⁸⁵ Loc.cit.

⁸⁶ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.

⁸⁷ ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* op.cit.

⁸⁸ A Budapesti Katonai Bíróság B.I.065/1959.sz. 1959. IX. 12-én kelt ítélete és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiumának Különtanácsa Kt. 094/1959. sz. 1959. XI. 25-én kelt halálbüntetést kimondó ítélete, valamint a Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7.sz. 2006. III. 6-án kelt felmentő ítélete.

⁸⁹ ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* op.cit.

⁹⁰ ZÉTÉNYI: *A Képiró ügy.*

⁹¹ 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont. ; 2012/C.tv. 165.§

⁹² 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.

⁹³ 1878/V.tc. 1.§

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

**MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ
KÖTETEK**

- ANGYAL
(33.;34.)) — ANGYAL Pál: *Visszaható erő az anyagi büntetőjogban.* Budapest, 1916, Magyar Tudományos Akadémia. 84 p. /Értekezések a philosophiai és társadalom tudományi tudományok köréből. 9./
- BIHARI
(48.)) — BIHARI Mihály: *Magyar politika 1944-2004. Politikai és hatalmi viszonyok.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 485 p. HU-ISBN 963 38 9785 8.
- BÖLÖNY
(35.)) — BÖLÖNY József: *Magyar közjog.* Budapest, Klein József Nyomdája.
- I.rész. 1942, 256 p.
- II.rész. 1943, 200 p.
- LUKÁCS
(12.)) — LUKÁCS Tibor: *A magyar népbíróvági jog és a népbíróvágiak 1945-1950.* Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Zrínyi Könyvkiadó. 503 p. HU-ISBN 963 32 6264 X.
- ZÉTÉNYI: *A Képiró ügy.*
(90.)) — ZÉTÉNYI Zsolt: *A Képiró ügy.* Budapest. 2013, Kairosz, 384 p. HU-ISBN 978 963 66 2499 6.
- ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.*
(70.;87.;89.)) — ZÉTÉNYI Zsolt: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* Budapest, 2015, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány. 589 p. HU-ISBN 978 615 54 6544 4.

TANULMÁNYOK

- KÓNYÁNÉ
(49.)) — KÓNYÁNÉ Kutrucz Katalin: Összefoglaló jelentés. 344-361.p. In HARDI Péter —

- KÓNYÁNÉ Kutrucz Katalin — ORMOS Mária et al. (szerk.): *Törvénytelen Szocializmus, a tényfeltáró bizottság jelentése*. Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó-Új Magyarország. 364 p. HU-ISBN 963 32 7148 7.
- KOVÁCS (54.;63.;68.:) — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OK-VÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közel-múltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.
- SOÓS (60.:) — SOÓS Mihály: A háborús és népellenes bűntettek feltárásának forrásai a történeti levéltárban. 81-106.p. In GYARMATI György et al. (szerk.): *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Budapest, 2004, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 421 p. HU-ISSN 1585-3993.
- VARGA (47.:) — VARGA László: „Forradalmi törvényesség”. Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. *Beszélő*, IV.évf. (1999) 11.sz. 57-73.p. HU-ISSN 0865-4093.
- ZINNER: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. (55.:) — ZINNER Tibor: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. *Történelmi Szemle*, XXVIII.évf. (1985) 1.sz. 118-140.p. HU-ISSN 0040-9634.
- ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. (67.;72.:) — ZINNER Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. 15-106.p. In KAHLER Frigyes et al. (szerk.): *A semmisségi törvények*. Budapest, 2002, Budapest, Kairosz Kiadó. 311 p. HU-ISBN 963 94 0641 4. /Büntetőjogi tanulmányok, III./ HU-ISSN 1586-3077.
- ZINNER: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket” Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. (66.:) — ZINNER Tibor: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket” Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. *MTA Law Working Papers*, III.évf. (2016) 6.sz. 1-50.p. HU-ISSN 2064-4515.

CIKKEK

Szerkesztőségi közlemény. — Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Köz-
(59.;)* löny, II.évf. (1946) 192.sz. (VIII. 25.)

KÉZIRATOK

ZINNER: „*A magyar* — ZINNER Tibor: „*A magyar nép nevé-
nép nevében?*” — *bén?*” (Kézirat a szerző birtokában.)
(55.;

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY KIADVÁNYOK

SÁGVÁRI — VASS — SÁGVÁRI Ágnes — VASS Henrik (szerk.): *A
(62.;)* *Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 1956-1962.* Budapest, 1964, Kossuth Könyvkiadó. 621 p.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

MNL-OL. XIX-A. — MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) OL (Or-
(71.;)

TH-A. — TH (Történeti Hivatal) A (Az „A”-jel-
(64.;69.;)

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNY

BOJTA — BOJTA Béla: Bevezető. In RÓTH Jenő et
(36.;)

JOGSZABÁLYOK

1486/LXX.tc. — 1486/LXX.tc. a már megindított pereket
(35.;)

1848/III.tc. — 1848/III.tc. független felelős magyar
(23.;)

- 1878/V.tc. (27.;29.;30.;31.;93.) — 1878/V.tc. a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
- 1920/X.tc. (23.;) — 1920/X.tc. a miniszterek felelősségre vonása esetében követendő eljárásnak ide-iglenes szabályozásáról.
- 1921/III.tc. (56.;) — 1921/III.tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1930/II.tc. (28.;) — 1930/II.tc. a katonai büntető törvénykönyvről.
- 1945/VII.tv. (6.;7.;13.;25.;32.;37.;45.;46.;50.;73.;) — 1945/VII.tv. a népbíraskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről.
- 1947/XXXIV.tv. (8.;9.;44.;) — 1947/XXXIV.tv. a népbíraskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről.
- 1975/II.tv. (79.;) — 1975/II.tv. a társadalombiztosításról.
- 1989/I.tv. (83.;) — 1989/I.tv. az Alkotmány módosításáról.
- 1989/XXXI.tv. (10.;) — 1989/XXXI.tv. az alkotmány módosításáról.
- 2011/CCX.tv. (40.;) — 2011/CCX.tv. az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésétől kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről.
- 2012/C.tv. (11.;16.;24.;91.;) — 2012/C.tv. a Büntető Törvénykönyvről.
- 2017/XC.tv. (75.;) — 2017/XC.tv. a büntetőeljárásról.
- 81/1945. (I. 25.) ME.r. (1.;2.;4.;14.;15.;20.;21.;22.;24.;26.;38.;51.;52.;53.;61.;86.;91.;92.;) — 81/1945. (I. 25.) ME.r. a népbíraskodásról. *Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 17-24.p.*
- 525/1945. (II. 26.) ME.r. (3.;) — 525/1945. (II. 26.) ME.r. a fegyverszüneti egyezmény kihirdetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 43-47.p.*
- 1 440/1945. (IV. 27.) ME.r. (5.;) — 1 440/1945. (IV. 27.) ME.r. a népbíraskodásról szóló 81/1945. ME.r. módosításáról és kiegészítéséről.

- Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 121-125.p.*
- 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. — 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. a csendőrség felosztatásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
(57.;58.;80.;81.;
- Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.*
- 1 700/1945. (V. 7.) ME.r. — 1 700/1945. (V. 7.) ME.r. a Magyar Államrendőrség felállításáról.
(57.;
- Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 133-135.p.*
- 1971/1.tvr. — 1971/1.tvr. a háborús, és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New York-ban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.
(39.;43.;
- Magyar Közlöny, XXVII.évf. (1971) 1.sz. HU-ISSN 2063-0379.*
- 86/1987. (XII. 29.) — 86/1987. (XII. 29.) MT.r. az 1960 előtt kibocsátott kormányzintű jogszabályok rendezéséről.
MT.r.
(81.;
- Magyar Közlöny, LIII.évf. (1990) HU-ISSN 2063-0379.*
- 89/1990. (VI. 1.) MT.r. — 89/1990. (VI. 1.) MT.r. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról.
(78.;
- Magyar Közlöny, LVI.évf. (1990) HU-ISSN 2063-0379.*
- 93/1990. (XI. 21.) Korm.r. — 93/1990. (XI. 21.) Korm.r. az 1945 és 1963 között törvénytörtő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharcossal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről.
(74.;
- Igazságügyi Közlöny, XCVIII.évf. (1990) 12.sz. 587-590.p.*
- 44/1991. (VIII. 28.) — 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. A Magyar Köztársaság Alkotmánybíróvási csendőrség felosztatásáról és az államrendőrség
AB.hat.
(77.;82.;84.;85.;

megszervezéséről szóló 1690/1945.(V.10.) ME. rendelet, illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 17/1975.(VI.14.) MT rendelet, illetve a 89-1990. (V.1.) MT rendelet vonatkozásában alkotmányellenesség meg-állapítása és a fenti jogszabályok megsemmisítése iránt beadott indítvány, illetve alkotmányjogi panasz alapján az egyesített ügyekben dr. ZLINSZKY János párhuzamos véleményével meghozott határozata.

In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 428-437.p. Budapest, 1991, TRIORG Kft. 1045 p. HU-ISSN 1215-3583.

53/1993. (X. 13.) AB.hat.
(41.:)

— 53/1993. (X. 13.) AB.hat. az 1956. évi forradalom és szabadságharc során elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásról szóló, az Országgyűlés által 1993. II. 13-án elfogadott, de ki nem hirdetett törvény alkotmányellenességének vizsgálatáról.

In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 323-339.p. Budapest, 1993, UNIO Lap- és Könyv-kiadó Kereskedelmi Kft. 1005 p. HU-ISBN 963 38 8002 5.

2/1994. (I. 14.) AB.hat.
(17.;18.;19.;42.:)

— 2/1994. (I. 14.) AB.hat. az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány tárgyában.

In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 41-58.p. Budapest, 1994, UNIO Lap- és Könyv-kiadó Kereskedelmi Kft. 1026 p. HU-ISBN 963 38 8082 3.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon.

II.sz. melléklet

Az 1959. VII. 17-ei jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök.

III. sz. melléklet

A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között.

I. sz. melléklet

Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon

S.sz.	A megfigyelt csendőrök tevékenysége	fő
1	Az államapparátusban tevékenykedik	144
2	Ipari centrumokban dolgozik	629
3	Saját földjén dolgozik	2485
4	Földműves napszámos	2587
5	Bányákban dolgozik	198
6	Könnyűiparban dolgozik	442
7	Kereskedelmi vállalatnál dolgozik	118
8	MDP-tag (funkcionárius továbbá)	178
9	FKGP-tag	139
10	NPP-tag	68
11	MRP-tag	2
12	PDP-tag	2
13	Földműves szövetkezeti funkcionárius	12
Összesen:		7008

Megjegyzés: A megfigyelték közül demokrácia ellenes tevékenységgel vádolhatónak tartottak szervezkedésért 249 főt, kémkedésért 11 főt, rémhírterjesztésért 287 főt, fegyverrejtegetésért 12 főt, összesen 559 főt.

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958.* Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

II. sz. melléklet

Az 1959. VII. 17-ei jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök

S.sz.	Nyomozás helyszíne	Felde- rítve	Felde- rítés alatt	Külföl- dön	Össze- sen
1	Délvidéki nyomozás	5	11	2	18
2	Erdélyi nyomozás	1		2	3
3	Andrássy laktanyai nyomozás	2	2	1	5
4	Felvidéki nyomozás	-		1	1
5	Svábhegyi nyomozás	2		1	3
6	Csillaghegyi nyomozás	-	-	1	1
7	Nemzeti Számonkérő Szervezet	2		-	2
8	Egyéb ügyek	3		1	4
Összesen		15	13	9	37

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958.* Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

III. sz. melléklet

***A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei
1959 és 1961 között***

S.sz.	Ítélet alá vont csendőrök	Fő
1.	<u>Végrehajtott halálos ítéletek:</u> BÁRDOS János ny.ftörm., BORI János szkv., CSAPÓ Bálint ftörm., FARKAS Gáspár szkv., GONDA András ftörm., HORVÁTH Sándor ny. ftörm., IGÉCZI Károly ny. ftörm., IZSÓ András cső., JÓÓ Lajos szkv., JUHÁSZ András ftörm., KOMÁR József ny. ftörm., KRISTÓF László ny. törm., MAJOR János törm., dr. félegyházi MEGGYESI Ágoston szds., MONOSTORI Lajos örm., NAGY Mihály ny.törm., ÖKRÖS Vince ftörm., PATKÓ István törm., PESTI István alhdgy., PONGRÁCZ János ftörm., dr. SOTONYI Jenő szds., TÖRÖK Ferenc törm.	22
2.	<u>Életfogytiglan:</u> BUJDOSÓ József törm., HORVÁTH Béla ftörm., dr. LÁNCZ Imre szds., LEPSÉNYI János örm., SIMON Menyhért törm., SZIGETVÖLGYI József törm., SZÖLLÖSI Antal törm., TÉZSLA Mihály ny. örm.,	8
3.	<u>15 évi börtön:</u> DUKAY János ftörm., HUNTELEKY József zls., MOLNÁR Berta ftörm.,	3
4.	<u>12 évi börtön:</u> ÁRVÁI István örm., FRÁTER János fhdy.,	2
5.	<u>5-10 évi börtön:</u> CSONTOS András ny. ftörm., KATONA Lajos ny. törm., KERTÉSZ József thts.; KISFALVY Bertalan ftörm., madarasi-PAPP Sándor ftörm., MOLNÁR Lajos törm., NAGY László örm., csonti SZABÓ László fhdy.	8

ZÉTÉNYI Zsolt: Népbíróvási joggal a csendőrök ellen, avagy csendőrök a népbíróvási jog tükrében.

6.	<i>5 éven aluli börtön:</i> BALASSA Jenő ny. ftörm., HALÁSZ István örm., HORVÁTH Lajos örm., KÁRPÁTI János örm.	4
Összesen:		47

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.